

БОРГОВИЙ СКЛАДНИК ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ: ЗАГРОЗИ ТА ІНДИКАТОРИ

Лондар Лідія Панасівна,
кандидат економічних наук, доцент

Проаналізовано стан боргової безпеки як складника фінансової безпеки в динаміці. Розглянуто основні показники та їх порогові значення в розрізі основних індикаторів боргової безпеки. Досліджено стан державного боргу та основні параметри й індикатори боргового складника фінансової безпеки України. Проаналізовано комплекс загроз фінансовій безпеці та виділено низку коригувальних заходів для мінімізації їх наслідків.

Ключові слова: фінансова безпека, боргова безпека, зовнішній державний борг, внутрішній державний борг, ВВП, дефіцит бюджету, загрози.

Українська економіка, як і держава загалом, нині переживає дуже складний період і потребує термінових перетворень, адже метою України є побудова сучасної європейської держави, спроможної забезпечити високий рівень політичного, соціально-економічного й духовного розвитку. Україна має деякі специфічні особливості розвитку, які характерні країнам з так званою транзитивною економікою, тому вирішення проблем фінансової безпеки на основі світового досвіду автоматично не відбудеться. На шляху до європейської інтеграції українська державність виявила чимало проблем і викликів, які становлять загрозу національній безпеці, що особливо небезпечно в умовах зовнішньої агресії та ведення воєнних дій. Одним із найважливіших напрямів національної безпеки України є фінансова безпека, особливо її борговий складник, тому аналіз стану державного боргу, основних загроз та викликів нині є дуже актуальним і вимагає додаткових досліджень у контексті зміцнення фінансової безпеки України.

Дослідженням теоретичних основ забезпечення рівня фінансової безпеки присвятили свої роботи вчені-економісти на початку 90-х років ХХ ст., а фундаментальні праці й наукові розробки в цьому напрямі продовжують збагачувати фінансову науку й сьогодні. Проблема фінансової безпеки присвячено праці О. І. Барановського [2], О. С. Власюка [3], З. С. Варналія [14], В. П. Загарія [13], Л. Г. Шемаєвої [5], Л. В. Нечипорука [4], А. І. Сухорукова [11], Т. О. Луцик-Дубової [12] та ін. Дискусійним питанням є розуміння суті категорії «фінансова безпека».

Так, вітчизняний науковець Л. В. Нечипорук вважає, що фінансова безпека держави – це важливий складник економічної безпеки, який базується на незалежності, ефективності й конкурентоспроможності фінансово-кредитної сфери [4].

А. І. Сухоруков визначає фінансову безпеку держави як «захищеність інтересів держави у фінансовій сфері, або такий стан бюджетної, по-

даткової та грошово-кредитної систем, що гарантує спроможність держави раціонально використовувати фінансові ресурси» [11].

Фінансова безпека – це стан фінансової системи країни, за якого створюються необхідні фінансові умови для стабільного соціально-економічного розвитку країни, забезпечується її стійкість до фінансових шоків і дисбалансів, створюються умови для збереження цілісності та єдності фінансової системи країни [1].

Аналіз теоретико-методологічних досліджень стосовно поняття «фінансова безпека» та дещо спрощених підходів до розуміння її системності дозволяє стверджувати, що поміж учених не існує одностайної позиції щодо визначення сутності цієї категорії, не повною мірою досліджено складники та показники, які характеризують її рівень, не сформовано систему заходів щодо зміцнення фінансової безпеки України.

Метою дослідження є аналіз стану боргової безпеки як складника фінансової безпеки в динаміці, аналіз основних показників та їх порогових значень у розрізі основних індикаторів боргової безпеки, виокремлення основних загроз і розроблення заходів з їх усунення.

Хронічна криза, що розгорталася в нашому суспільстві вже не один рік, спричинила серйозні зміни не лише в економіці, а й в інших сферах суспільного життя. Особливу увагу необхідно звернути на проблеми фінансової системи, оскільки ефективність її функціонування загалом, стійкість і міцність розвитку кожного її складника визначають стан фінансової безпеки держави.

Фінансова безпека держави є складною багаторівневою системою з власною структурою, що містить такі складники.

Банківська безпека – це рівень фінансової стійкості банківських установ країни, що дає змогу забезпечити ефективність функціонування банківської системи країни та захист від зовнішніх і внутрішніх дестабілізуючих чинників, незалежно від умов функціонування.

Безпека небанківського фінансового сектору – це рівень розвитку фондового та страхового ринків, що дає змогу повною мірою задовольняти потреби суспільства в зазначених фінансових інструментах і послугах.

Боргова безпека – відповідний рівень внутрішньої й зовнішньої заборгованості з урахуванням вартості її обслуговування й ефективності використання внутрішніх і зовнішніх запозичень та оптимального співвідношення між ними, достатній для задоволення нагальних соціально-економічних потреб, що не загрожує суверенітету держави та її фінансовій системі.

Бюджетна безпека – це стан забезпечення платоспроможності й фінансової стійкості державних фінансів, що надає можливість органам державної влади максимально ефективно виконувати покладені на них функції.

Валютна безпека – це стан курсоутворення, який характеризується високим рівнем довіри суспільства до національної грошової одиниці, її стійкістю, створює оптимальні умови для поступального розвитку вітчизняної економіки, залучення в країну іноземних інвестицій, інтеграції України у світову економічну систему, а також максимально захищає від потрясінь на міжнародних валютних ринках.

Грошово-кредитна безпека – це стан грошово-кредитної системи, що забезпечує всіх суб'єктів національної економіки якісними й доступними кредитними ресурсами в обсягах та на умовах, сприятливих для досягнення економічного зростання національної економіки [1].

На стан фінансової безпеки держави істотно впливають такі чинники:

- рівень фінансової незалежності (суттєвий вплив має розмір зовнішньої фінансової допомоги з боку міжнародних фінансових інституцій, урядів окремих країн, а також обсяг інвестицій у національну економіку);
- характер фінансово-кредитної політики (і зовнішньої, і внутрішньої);
- політичний клімат у країні;
- рівень законодавчого забезпечення функціонування фінансової сфери.

Основними параметрами та індикаторами, що характеризують рівень фінансової безпеки держави, є такі:

- рівень дефіциту бюджету;
- величина дефіциту платіжного балансу;
- ліквідність банківської системи;
- питома вага довгострокових банківських кредитів у загальному обсязі наданих кредитів;
- розмір валютних резервів;
- відношення суми валових міжнародних резервів НБУ до загальної суми річного імпорту;
- стійкість національної валюти і стабільність цін;
- ступінь доларизації національної економіки;
- рівень монетизації ВВП;
- швидкість обігу готівки;

- рівень розвитку вітчизняного фондового ринку;

- інвестиційний клімат;
- ступінь захищеності інтересів інвесторів;
- рівень присутності іноземного капіталу в межах прямих та портфельних інвестицій в економіку держави;
- стан і розміри зовнішньої та внутрішньої заборгованості.

З-поміж загроз фінансовій безпеці держави виокремлюють:

- незавершеність і недосконалість законодавства у фінансовій сфері;
- недосконалість бюджетної політики та нецільове використання бюджетних коштів;
- неефективність податкової системи, ухилення від сплати податків та зростання тіньової економіки;
- значні обсяги державного боргу та проблеми з його обслуговуванням;
- недостатність фінансових ресурсів у суб'єктів господарювання для забезпечення відтворювального процесу та інвестиційної діяльності;
- невисоку конкурентоспроможність національної банківської системи, низький рівень сумарного банківського капіталу;
- недосконалість фондової інфраструктури, недостатність фондових інструментів, низьку капіталізацію фондового та страхового ринків;
- зростання впливу транснаціонального капіталу на економіку країни.

Фінансова безпека країни забезпечується за умови стійкості її економіки до внутрішніх і зовнішніх впливів, ефективного використання запозичень та оптимального їх співвідношення, що не загрожує суверенітету держави та її фінансовій системі, тобто перебування в межах граничних значень індикаторів боргової безпеки. У міжнародній практиці головним критерієм оцінювання боргової безпеки є співвідношення державного боргу та фінансових ресурсів, тобто розміру ВВП.

Українська фінансова безпека потребує посилення її рівня за всіма складниками, особливо борговим, про що свідчать результати аналізу державного боргу та його тенденцій протягом останніх років.

Якщо деякі показники, що характеризують соціально-економічний розвиток України за 2009–2013 рр., знаходилися в межах гранично допустимих значень фінансової безпеки, то дані за 2014 р. демонструють зворотні тенденції. Зокрема, зниження валового внутрішнього продукту в третьому кварталі 2014 р. порівняно з відповідним кварталом 2013 р. складало 5,3 %, а порівняно з другим кварталом поточного року – 2,3 %. На кінець 2014 р. зниження ВВП складало 7 %. Рівень номінального ВВП на душу населення (за статистикою МВФ) на кінець 2014 р. становить 3 тис. дол. США (в ЄС аналогічний показник – 32,1 тис. дол. США). Протягом

2014 р. девальвація гривні щодо долара США складала майже 100 %, а індекс споживчих цін перетнув позначку 20 %. Обсяг золотовалютних резервів на кінець грудня 2014 р. зменшився до 7,5 млрд дол. США, тоді як мінімальний норматив золотовалютних резервів (покриття обсягу імпорту протягом трьох місяців) має становити близько 23 млрд дол. США.

В Україні відбувається різке збільшення обсягу державного боргу та погіршення стану боргової безпеки (рис. 1), що спричинено переважно такими чинниками:

- зростання дефіциту державного бюджету й сектору загальнодержавного управління;
- важка політична криза та воєнний конфлікт, який тривав протягом 2014 р. і продовжується в поточному році, що вимагає додаткового фінансування сфери оборони;
- глибока економічна рецесія, викликана необхідністю реформатування економічних зв'язків, що пов'язано з нівелюванням економічного вкладу АРК, частини Донецької та Луганської областей, відходом від економічного кооперування з Російською Федерацією, низкою внутрішніх і зовнішніх чинників, що впливають на виконання дохідної частини бюджету й вимагають додаткових джерел фінансування;
- наявність соціальних та інших зобов'язань держави, що мають виконуватися, незважаючи на економічну нестабільність, передусім забезпечення потреб населення в енергоносіях (природному газі й електроенергії), виконання зобов'язань з виплати пенсій тощо;
- необхідність додаткових коштів для здійснення структурного реформування та стабілізації економічної ситуації.

Так, упродовж 2014 р. обсяг державного та гарантованого державою боргу збільшився з 584,4 млрд грн (40,2 % ВВП) до 1100,8 млрд грн (70,3 % ВВП), перетнувши граничний рівень індикатора боргової безпеки держави в 60 % ВВП, а державного боргу – з 480,2 млрд грн (33,0 % ВВП) до 947,0 млрд грн (60,8 % ВВП).

Значна девальвація національної валюти протягом 2014 р. і на початку 2015 р. призвела до зростання частини державного боргу, номінованого в іноземній валюті, та відповідних платежів за ним. Зростання державного й гарантованого державою зовнішнього боргу до 612,97 млрд грн (55,6 % загальної суми державного й гарантованого державою боргу), або 38,8 млрд дол. США, а у 2015 р. – до 1077,7 млрд грн (за прогнозами МВФ) посилює ризики залежності України від іноземного фінансування.

Чинниками зростання державного боргу стали:

- фінансування за рахунок державних запозичень значного дефіциту державного бюджету, фактичний показник якого за січень-грудень 2014 р. становив 78,1 млрд грн;

- необхідність подальшої бюджетної підтримки державних підприємств і банків у спосіб

збільшення їх статутних капіталів. Зокрема, у 2014 р. дефіцит НАК «Нафтогаз України», фінансування якого за відсутності інших джерел здійснювалося здебільшого за рахунок державних запозичень, складав 5,7 % ВВП, а загальний дефіцит (сальдо) сектору загальнодержавного управління й НАК «Нафтогазу» – близько 10,3 % ВВП.

На збільшення обсягу гарантованого державою боргу у 2014 р. до 153,8 млрд грн (14 %), або 9,8 млрд дол. США, зокрема, вплинули:

- отримання кредиту від Експортно-імпортного банку Китаю ПАТ «Державна продовольчо-зернова корпорація України» в обсязі 18,0 млрд грн;
- отримання від Державного банку розвитку КНР (позика для НАК «Нафтогаз») 36,6 млрд грн;
- зміна обмінного курсу гривні.

Станом на 28 лютого 2015 р. обсяг державного й гарантованого державою боргу України збільшився на 512,7 млрд грн щодо показників 2014 р. і становив 1613,6 млрд грн, або 58,1 млрд дол. США, у т.ч. державний борг становив 1372,2 млрд грн, або 49,4 млрд дол. США (на 10,6 млрд дол. США менше), та гарантований державою борг України – 241,3 млрд грн (15,0 %), або 8,7 млрд дол. США. Збільшення обсягу державного боргу в гривневому еквіваленті на 425,2 млрд грн з початку року відбулося за рахунок зовнішнього державного боргу, який становив 842,2 млрд грн (52,20 % загальної суми державного й гарантованого державою боргу), або 30,3 млрд дол. США.

Змінами до Закону України «Про Державний бюджет України на 2015 рік» визначено на 31 грудня 2015 р. граничний обсяг державного боргу в розмірі 1394,4 млрд грн. За прогнозами МВФ, обсяг державного й гарантованого державою боргу у 2015 р. становитиме 1741,6 млрд грн (94,1 % ВВП), що свідчить про динамічне зниження рівня боргової безпеки держави. Проте, за тими самими прогнозами, до кінця 2020 р. показник рівня державного й гарантованого державою боргу знизиться до 71,0 % ВВП [16].

Унаслідок зазначених процесів відбулося суттєве зростання вартості обслуговування державного боргу (рис. 2). Відношення платежів з обслуговування державного боргу до обсягу доходів державного бюджету у 2013 р. складало 9,3 %, у 2014 р. ця величина збільшилася до 13,4 % і становила 48 млрд грн, а відношення вартості обслуговування державного боргу до обсягу видатків державного бюджету складало 11,2 %. Необхідність збільшення видатків на обслуговування державного боргу зменшує можливість фінансування інших статей та ефективність видаткової частини державного бюджету загалом.

В Україні стрімко знизилися можливості для погашення зовнішнього боргу: обсяг міжнародних валютних резервів станом на 01 березня 2015 р. зменшився до 5,6 млрд дол. США.

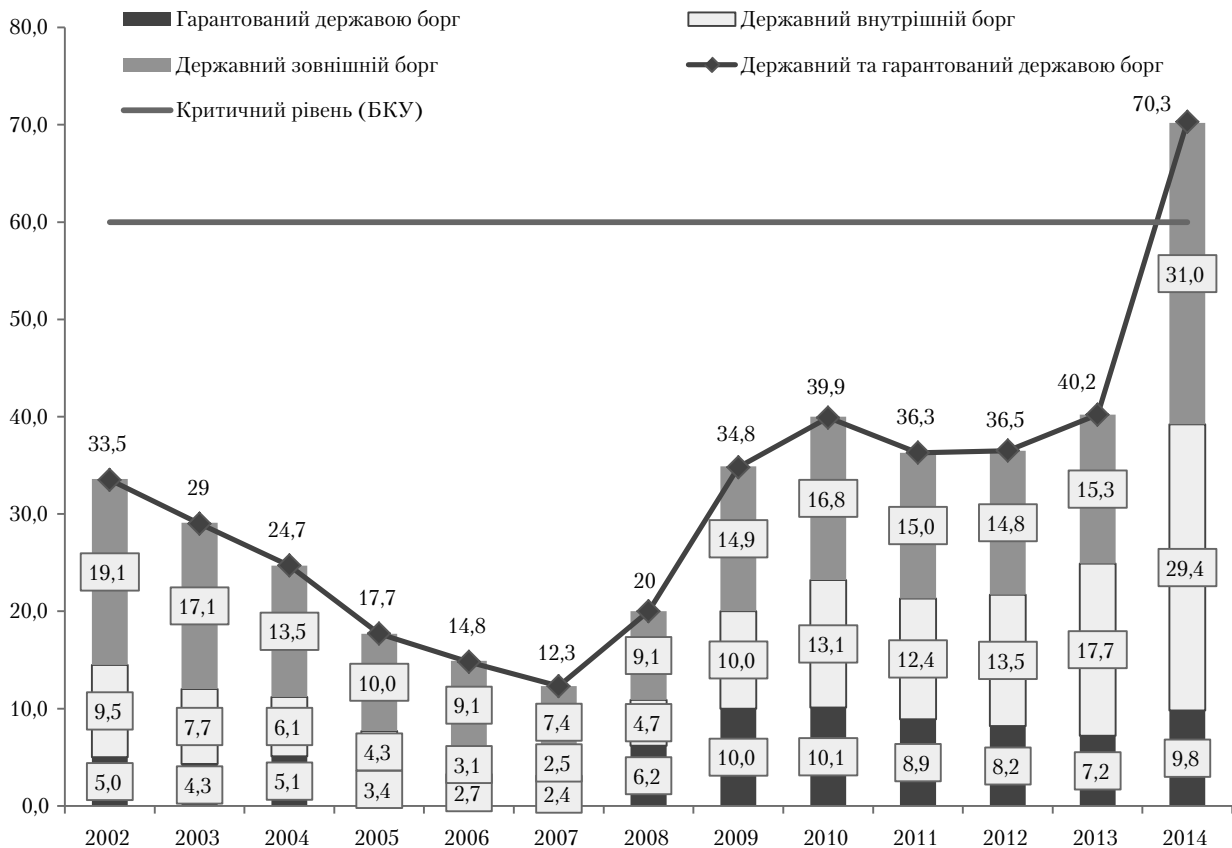

Рис. 1. Динаміка державного та гарантованого державою боргу України впродовж 2002–2014 рр., % ВВП
Джерело: Міністерство фінансів України [6].

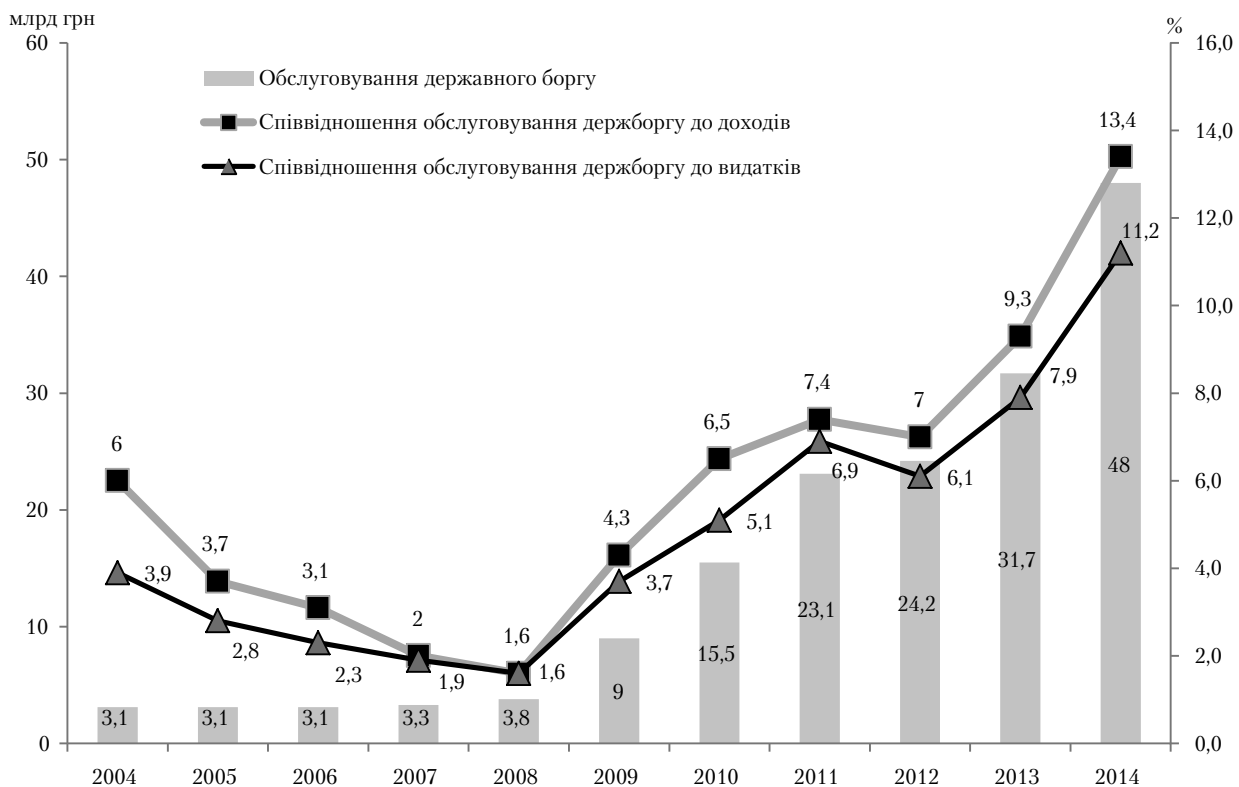

Рис. 2. Вартість обслуговування державного боргу впродовж 2004–2014 рр. у номінальному та відносному (щодо обсягу доходів і витратків бюджету) вимірі.
Джерело: Міністерство фінансів України [6].

Посилення дефолтних ризиків підтверджується погіршенням оцінок кредитного рейтингу України міжнародними рейтинговими агентствами. У грудні 2014 р. *Standard & Poor's Ratings Services* знизило довгостроковий суверенний кредитний рейтинг України в іноземній валюті до рівня «CCC-». Водночас було підтверджено короткостроковий кредитний рейтинг України в іноземній валюті на рівні «C». Знижено довгочасні короткострокові рейтинги в національній валюті до рівня «CCC+» та «C» відповідно й надано негативний прогноз. У лютому 2015 р. аналітики *Fitch Ratings* визначили довгострокові рейтинги дефолту емітента (дали – РДЕ) в іноземній валюті на рівні «CC», короткостроковий рейтинг в іноземній валюті на рівні «C» та знизили довгострокові РДЕ в національній валюті до рівня «CCC». 24 березня 2015 р. *Moody's Investors Service (Moody's)* знизило рейтинги за довгостроковими зобов'язаннями і в іноземній, і в національній валюті від «*Caа3*» до «*Ca*» та зберегло негативний прогноз [15]. Погіршення рейтингових оцінок для країни до переддефолтного рівня зумовлює ризик ще більшого закриття України для іноземного інвестування та відпливу іноземного капіталу.

Тенденція до зростання державного боргу України простежується упродовж останніх років, її визначають високі валютні ризики зовнішньої заборгованості, нестабільна ситуація з рефінансуванням боргів попередніх років, а також тиск боргових виплат на державні фінанси. Основними чинниками зростання боргу є хронічний дефіцит бюджету, для покриття якого держава вживає таких заходів:

- розміщує облігації внутрішньої державної позики;
- випускає облігації внутрішньої державної позики для відшкодування сум податку на додану вартість;
- залучає кредитні ресурси від міжнародних фінансових організацій (МВФ, Світовий банк) та іноземних комерційних банків;
- розміщує облігації зовнішньої державної позики.

Формування державного боргу України відбувалося в кілька етапів. Період з 1991 р. до першої половини 1994 р. характеризується залученням до фінансування дефіциту бюджету виключно прямих кредитів Національного банку та хаотичним утворенням зовнішнього боргу у спосіб надання урядових гарантій за іноземними кредитами. У період 1995–1996 рр. разом із продовженням надання зовнішніх гарантій державний борг формувався за рахунок отримання зовнішніх позик від міжнародних фінансових організацій, урегулювання заборгованості України за енергоносії, випуску ОВДП і поступового заміщення цими облігаціями прямих кредитів Національного банку України (дали – НБУ). У 1997 р. – першій половині 1998 р. відбувалося активне залу-

чення позик і на внутрішньому, і на зовнішньому ринках капіталу. У другій половині 1998–2000 рр. було вперше здійснено низку операцій щодо реструктуризації частин внутрішнього й зовнішнього боргу України, яка дала можливість через заміну ОВДП продовжити строк повернення запозичених коштів, а також зменшити тиск виплат за ОВДП у 1998 і 1999 рр. Незважаючи на вжиті заходи, 2000–2001 рр. були піковими за борговим навантаженням. Наявність значного розриву платіжного балансу та низькі валютні резерви стали основною причиною ухвалення урядом рішення щодо реалізації комплексної програми реструктуризації державного зовнішнього боргу України. Успішне завершення реструктуризації комерційного боргу у квітні 2000 р. дозволило не лише скоротити державний борг, а й зменшити загальний обсяг виплат у 2000 р. Міністерство фінансів здійснило реструктуризацію боргових зобов'язань перед НБУ. Державні цінні папери, які були випущені у 1998–2000 рр. та підлягали погашенню у 2000–2004 рр., були замінені на процентні облігації зі строком погашення упродовж 2002–2010 рр., що сприяло поліпшенню структури державного боргу й уникненню декапіталізації НБУ [6, 9].

Ситуація у сфері державних запозичень в Україні суттєво ускладнилася у 2014 р. Причинами погіршення стану були такі чинники:

- важка політична криза та війсьний конфлікт, що тривав протягом усього 2014 р. і продовжується в поточному році;
- глибока економічна рецесія, спричинена низкою внутрішніх чинників разом з неринковими зовнішніми чинниками;
- наявність зобов'язань, які Україна має виконувати, незважаючи на економічну ефективність, зокрема необхідність забезпечення потреб держави в природному газі, а також виконання зобов'язань з виплати пенсій;
- відсутність достатньої політичної волі до реформування та застосування непопулярних заходів щодо стабілізації економічної ситуації.

Для аналізу та оцінювання стану боргової безпеки України в динаміці використовують групу показників рівня економічної безпеки України, поміж яких офіційно визначено індикатори боргової безпеки (табл.).

Аналізуючи ці показники, можна виокремити низку загроз. У 2014 р. був перевищений встановлене в Бюджетному кодексі України обмеження в 60 % ВВП. Зокрема, можна констатувати стрімке зростання відношення і внутрішнього, і зовнішнього боргу щодо ВВП (див. рис. 1).

Спостерігається й суттєве зростання такого показника, як обсяг зовнішнього боргу, що припадає на одну особу (рис. 3). Зростання почалося після світової фінансової кризи 2009 р., у 2014 р. цей показник становив 678,2 дол. США (граничне значення показника становить не більше 200).

Показники – індикатори боргової безпеки

Рік	Відношення загального обсягу державного боргу до ВВП, %	Відношення загального обсягу зовнішнього боргу до ВВП, %	Рівень зовнішньої заборгованості на одну особу, дол. США	Відношення державного зовнішнього боргу до річного експорту товарів і послуг, %	Відношення обсягу внутрішнього боргу до ВВП, %	Відношення обсягу відсоткових платежів з обслуговування зовнішнього боргу до річного експорту товарів і послуг, %	Відношення обсягу відсоткових платежів з обслуговування державного боргу до обсягу державного боргу, %	Відношення обсягу сукупних платежів з обслуговування зовнішнього боргу до доходу державного бюджету, %
2002	28,6	19,1	166,7	34,6	9,5	1,8	4,6	5,3
2003	24,7	17,1	178,2	29,5	7,7	1,5	4,0	4,4
2004	19,6	13,5	185,0	21,3	6,1	1,0	4,7	3,2
2005	14,3	10,0	184,1	19,6	4,3	1,0	5,2	2,2
2006	12,1	9,1	208,9	19,5	3,1	1,0	5,2	1,9
2007	9,9	7,4	227,1	16,5	2,5	0,9	5,2	1,8
2008	13,8	9,1	240,9	13,0	4,7	0,5	3,3	1,5
2009	24,9	14,9	368,9	31,4	10,0	1,1	4,3	2,4
2010	29,9	16,8	496,8	33,0	13,1	0,9	5,1	2,2
2011	27,4	15,0	535,3	27,6	12,4	1,1	6,7	2,6
2013	33,0	15,3	612,5	32,7	17,7	1,5	6,9	3,1
2014	62,1	31,9	678,2	44,8	30,2	1,4	5,1	3,5

Складено автором на основі даних Міністерства фінансів України, Державної казначейської служби України, Державної служби статистики України, Національного банку України [6–9].

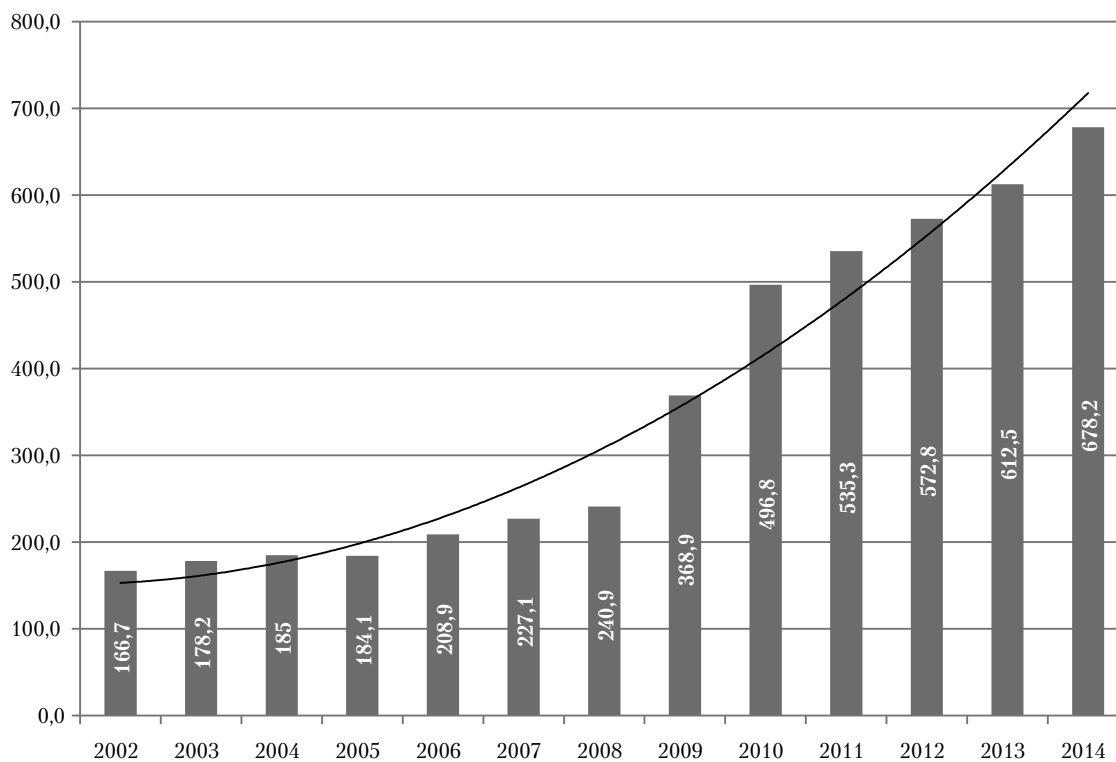

Рис. 3. Рівень зовнішньої заборгованості на одну особу, дол. США

Складено за: дані Міністерства фінансів України, Державної казначейської служби України, Державної служби статистики України, Національного банку України [6–8].

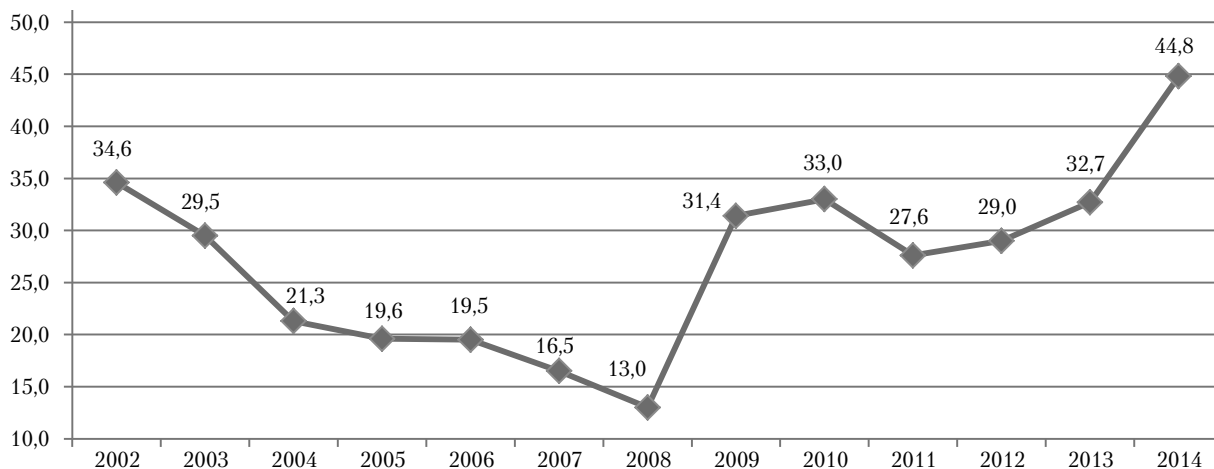

Рис. 4. Відношення державного зовнішнього боргу до річного експорту товарів і послуг, %
 Складено за: дані Міністерства фінансів України, Державної казначейської служби України, Державної служби статистики України, Національного банку України [6–8].

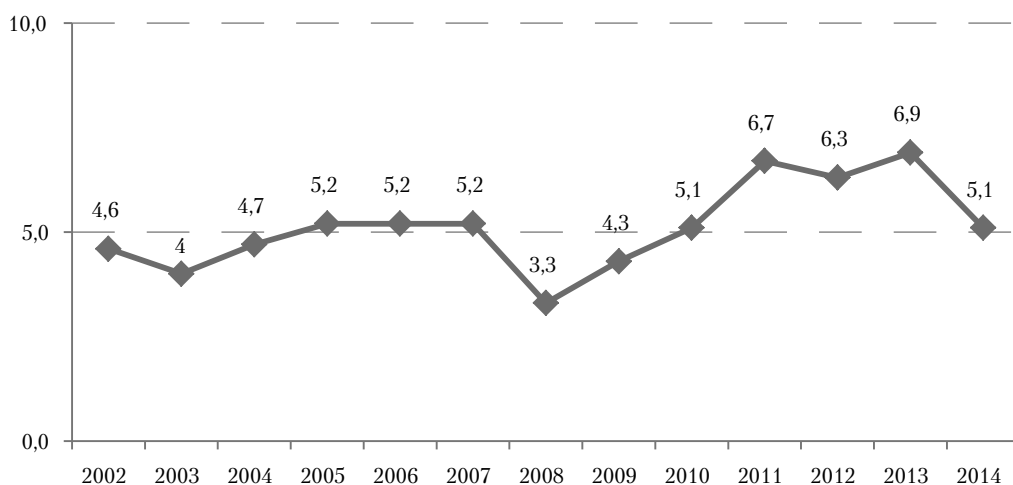

Рис. 5. Відношення обсягу відсоткових платежів з обслуговування державного боргу до обсягу державного боргу, %
 Складено за: дані Міністерства фінансів України, Державної казначейської служби України, Державної служби статистики України, Національного банку України [6–8].

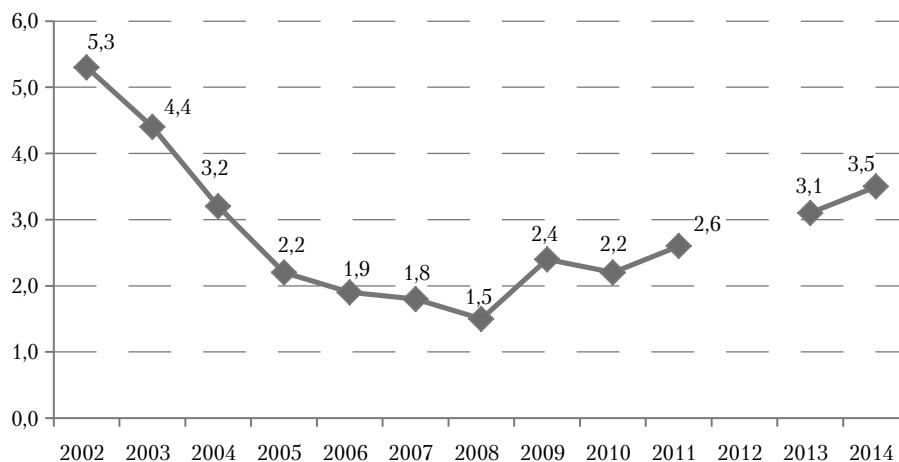

Рис. 6. Відношення обсягу сукупних платежів з обслуговування зовнішнього боргу до доходу державного бюджету, %
 Складено за: дані Міністерства фінансів України, Державної казначейської служби України, Державної служби статистики України, Національного банку України [6–8].

Необхідно також констатувати, що внаслідок погіршення зовнішньо-економічної позиції України на світовому ринку відношення державного боргу до річного експорту товарів і послуг стрімко зросло до 45 % (рис. 4), а відношення обсягу відсоткових платежів з обслуговування зовнішнього боргу до річного експорту товарів і послуг складало 1,4 %.

Варто зазначити, що суттєво погіршилися умови здійснення запозичень (рис. 5). Із 2008 р. відношення обсягу відсоткових платежів зросло, досягнувши максимуму у 2013 р. (6,9 %). У 2014 р. спостерігається певне поліпшення, але воно є тимчасовим, що пов'язано зі структурою платежів за зовнішніми запозиченнями й використанням наданих міжнародними організаціями кредитів на пільгових умовах.

Порівняно з іншими країнами світу стає помітно, що починаючи з 2010 р. Україна здійснює запозичення на значно гірших умовах, ніж більшість держав, і за показником відношення обсягу відсоткових платежів з обслуговування державного боргу до обсягу державного боргу наближається до рівня Пакистану. При цьому найбільш розвиненим країнам притаманні показники на рівні 1,5-3 %, для країн східної Європи цей показник складає від 4 % до 6 % (і поступово знижується).

Також необхідно звернути увагу на зростання відношення видатків на обслуговування зовнішнього боргу до доходів державного бюджету. Спостерігається поступове збільшення цього показника з 1,5 % на момент початку світової фінансової кризи до 3,5 % станом на 2014 р. Таким чином, навантаження на бюджет від зовнішніх запозичень за цей період зросло в понад двічі (рис. 6).

Отже, сучасна економічна ситуація в Україні демонструє, що зростання боргового навантаження гальмує розвиток країни, а надмірне залучення коштів і нераціональність їх використання перешкоджають довгостроковому економічному зростанню та створюють тиск на економічну безпеку. Тому особливо гостро постають проблеми управління державним боргом і його обслуговування, адже ефективна реалізація боргової політики може поліпшити стан фінансової безпеки, дозволить знизити розмір дефіциту державного бюджету й тим самим підвищить рівень фінансової безпеки країни.

Висновки

Результати проведеного дослідження дозволили сформулювати чітке уявлення про фінансову безпеку як об'єкт дослідження та продемонструвати її багатогранність, визначити чинники впливу на її рівень.

Розглядаючи стан державного боргу України, можна виокремити такі ризики:

- стрімке зростання державного боргу спричинює значне додаткове навантаження на державний бюджет;

- Україна має одні з найгірших у Європі умови здійснення запозичень, що призводить до подальшого загострення ситуації у сфері фінансів;

- курсова нестабільність призводить до стрімкого збільшення потреби в коштах для обслуговування державного боргу, залученого в іноземній валюті;

- з огляду на низький авторитет держави як позичальника та погані умови на зовнішньому фінансовому ринку, Україна стає надзвичайно залежною від допомоги міжнародних фінансових організацій;

- подальше нарощення державного боргу, особливо в іноземній валюті, на тлі девальвації гривні може призвести до зростання ймовірності дефолту.

Методів стабілізації стану державного боргу лише за допомогою інструментів фінансового регулювання в таких ситуаціях недостатньо. Для стабілізації стану державного боргу та підвищення рівня фінансової безпеки можна рекомендувати такі способи коригування державної фінансової політики.

1. Зміцнення співробітництва України з Міжнародним валютним фондом та вжиття заходів програми в межах Механізму розширеного фінансування (*EFF*).

2. Посилення взаємодії України з іншими міжнародними фінансовими інститутами й урядами країн для формування потоку іноземних інвестицій, перезапуску економіки та збільшення доходів бюджету.

3. Результативне проведення консультацій із власниками українського суверенного боргу щодо реструктуризації заборгованості державного сектору перед приватними кредиторами, які передбачають:

- зменшення в середньостроковому періоді виплати за борговими зобов'язаннями завдяки його пролонгації;

- зниження відсоткових ставок;

- часткове списання основної суми;

- використання необхідних заходів щодо зворотного викупу єврооблігацій протягом періодів істотного зниження їх вартості.

4. Активізація структурних реформ у секторі загальнодержавного управління, спрямованих на підвищення ефективності використання бюджетних коштів, переходу від пасивного залучення коштів на фінансування дефіциту бюджету до системного управління боргом. Запровадження в бюджетній сфері середньострокового бюджетного планування.

5. Посилення прозорості державних фінансів завдяки введенню паралельного обліку операцій та боргових зобов'язань установ, дефіциту бюджету за касовим методом і методом нарахувань для сектору загальнодержавного управління, законодавчого уточнення сутності видів та обліку квазіфіскальних операцій, здійснюваних у цьому секторі.

6. Удосконалення механізму надання державних гарантій в Україні у спосіб встановлення верхньої межі відповідальності уряду при настанні гарантійного випадку й кількісних обмежень їх обсягу.

7. Підвищення рівня координації у сфері боргової безпеки між урядом, Національним банком України, Міністерством фінансів України, Державною службою фінансового моніторингу України, що передбачає:

- мораторій на запозичення в іноземній валюті, за винятком запозичень під пільгові відсоткові ставки від міжнародних фінансових організацій, вжиття заходів, спрямованих на скорочен-

ня частки іноземної валюти в борговому портфелі держави;

- аудит і перегляд пільг та соціальних виплат, що здійснює держава, застосування механізмів зменшення обсягу та підвищення ефективності державних видатків соціальної сфери;

- активізацію структурних реформ у секторі загальнодержавного управління, спрямованих на підвищення ефективності його функціонування;

- поетапне запровадження фіскальних правил, спрямованих на поступове зменшення загального обсягу державного боргу у ВВП.

Список використаних джерел

1. *Про затвердження* Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України : наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 29.10.2013 р. № 1277 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://cct.com.ua/2013/29.10.2013_1277.htm
2. *Барановський О. І.* Фінансова безпека в Україні (методологія оцінки та механізми забезпечення) : монографія / О. І. Барановський. – К. : КНЕУ, 2004. – 759 с.
3. *Власюк О. С.* Економічна безпека України в умовах ринкових трансформацій та антикризового регулювання : монографія / О. С. Власюк. – К. : ДННУ «Академія фінансового управління», 2011. – 473 с.
4. *Нечипорук Л. В.* Посилення загроз фінансовій безпеці держави в умовах фінансової глобалізації / Л. В. Нечипорук // Зб. наук. пр. Нац. ун-ту держ. податкової служби України. – 2012. – № 1. – С. 281–298.
5. *Шемаєва Л. Г.* Концептуальні підходи до оцінки стану фінансової безпеки сектору державних фінансів України / Л. Г. Шемаєва // Проблеми і перспективи розвитку підприємництва. – 2011. – № 1. – С. 111–118.
6. *Міністерство фінансів України* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.minfin.gov.ua/control/uk/publish/archive/main?cat_id=392721
7. *Державна казначейська служба України* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.treasury.gov.ua/main/uk/doccatalog/list?currDir=146477>
8. *Державна служба статистики України* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
9. *Національний Банк України* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=44464
10. *Світовий Банк* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://data.worldbank.org/indicator/GC.XPN.INTR.CN>
11. *Сухоруков А. І.* Система економічної безпеки держави / за заг. ред. д.е.н., проф. А. І. Сухорукова; Нац. ін-т міжнар. безпеки при РНБО України. – К. : ВД «Стилос», 2010. – С. 366–394.
12. *Луцик-Дубова Т. О.* Основні пріоритети зміцнення фінансової безпеки України : Наук. праця Кіровоград. нац. техн. ун-ту / Т. О. Луцик-Дубова. – 2012. – Вип. 22. – Ч. 2. – С. 1–7.
13. *Загарій В. П.* Оптимізація державного регулювання грошово-кредитної сфери в процесі забезпечення фінансової безпеки України / В. П. Загарій [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=2791>
14. *Варналій З. С.* Економічна безпека України: проблеми та пріоритети зміцнення : монографія / З. С. Варналій, Д. Д. Буркальцева, О. С. Саєнко. – К. : Знання України, 2011. – 299 с.
15. *Кредитні рейтинги боргових зобов'язань України станом на 13 лютого 2015 року* / Міністерство фінансів України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.minfin.gov.ua/control/uk/publish/article?showHidden=1&art_id=408817&cat_id=406134&ctime=1423925083440
16. *Request for extended arrangement under the extended fund facility and cancellation of stand-by arrangement—staff report; press release; and statement by the executive director for Ukraine* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.imf.org/external/pubs/ft/scr/2015/cr1569.pdf>